

CATÀLEG DEL PATRIMONI FESTIU DE CATALUNYA

Falles d'Isil. Alt Àneu

Memòria documentada sobre la història, característiques actuals, elements i implantació de
la festa

1. Història de la festa

La festa de les Falles d'Isil s'emmarca en les festes de foc de Sant Joan, molt, comunes a les zones de muntanya i generalitzades als Pirineus, per altra banda molt poc estudiades i amb molt poca documentació disponible. El mot falla significa torxa i el joc amb torxes es troba documentat de diverses maneres a les festes del solstici d'estiu. L'expressió de baixar falles, que seria la característica d'Isil la trobem en el Cant I del poema Canigó, escrit per mossèn Cinto Verdager al 1886, en el qual fa baixar falles del cim del Canigó, indret on no hi ha constància de que es baixessin falles, però el poema Canigó en tant que cant als Pirineus, recull les vivències de Verdager per aquestes muntanyes en els dos viatges que va fer al 1882 i 1883, en els quals va recollir costums i llegendes que després va ubicar dins del poema. En els diaris del darrer terç del segle XIX surten algunes referències de baixades de falles al Pallars, sense massa especificació de l'indret.

La primera documentació específica a les falles d'Isil és un article del diari "La Veu de Catalunya" del 10 de juliol de 1902, en el qual es fa una crònica molt completa de la festa major, dins la qual hi ha la baixada de falles. En aquells moments Isil municipi independent, va ser-ho fins a 1970 i comptava amb els pobles d'Àreu i Alós d'Isil dins, amb una població de prop de 600 habitants. La festa major era lluitada i durava del 23 al 25 de juny amb un programa d'actes molt complet que incloïa una missa de rèquiem dedicada a mossèn Cinto, mort a principi de mes.

El despoblament va anar eduint el conjunt de la festa però les falles es van mantenir com es pot comprovar amb els textos de Joaquim Morelló a la monografia "les Valls d'Àneu" (1904), Valeri Serra i Boldú a la Vanguardia (1926 i 1934), a la monografia "Pallars" de Jaume Sala i Sivillà (1946), el llibre "Pirineo español" de Ramon Violant i Simorra (1949), el "Costumari català" de Joan Amades (1952), Ana Nadal a la Vanguardia (1957, 1963 i 1974), entre d'altres.

La primera monografia específica de les falles és el reportatge fotogràfic d'en Pere Català Roca (1957), i escrita és l'opuscle "Aquesta nit encenem falles" (1987), amb textos de Coll, Fàbregas, Farràs i Rella i el seguiran d'altres textos de Ferran Rella i Jan Grau, i el primer reportatge audiovisual del programa VÍbria de TV3 (1990), que va rebre el premi Pica d'Estats de la Diputació de Lleida.

La festa major, a partir del progressiu despoblament que fa que Isil tingui avui una quarantena d'habitants, va anar perdent elements però mantenint les falles com a eix central de la festa. Es van perdre les dandes, fins i tot va haver-hi anys a la dècada de 1980 que ni tant sols es va fer la missa, però les falles amb el seu ritual es van mantenir. Diversos testimonis es contradiuen sobre els anys de la guerra civil, mentre uns asseguren que es van fer falles, d'altres diuen el contrari, però al 1946, quan Sala Sivillà escriu la seva monografia "Pallars" les falles es baixaven. D'alguna manera la festa major dedicada a Sant Joan, dins la qual existien les falles, va deixar pas a la festa de les Falles amb tot el seu ritual, amb continguts intermitents d'altres actes de la festa major.

L'any 1978, Dolors Llopart i Jaume Arnella van anar a Isil i per recollir les músiques i les lletres de la festa que ja feia un temps que estaven en desús. La festa va rebre un important impuls a nivell divulgatiu a partir del reportatge de TV3 esmentat abans i la declaració de festa tradicional d'interès nacional per part de la Generalitat, en resolució del 7 de juny, publicada al DOGC 1459, de 26 de juny de 1991. La creació de l'Associació de Fallaires

d'Isil, aquell mateix any va significar la garantia de manteniment de la festa. Aquesta associació va impulsar l'any 1993, una recerca efectuada per Joan Figueras, Lluís Puig i Jan Grau, per tal de recuperar les danses, que es tornen a ballar cada nit de Sant Joan des d'aquell any.

Les característiques de les falles descrites a inici del segle XX són pràcticament iguals a les actuals, amb la confecció de les falles, la plantada de la falla gran, la baixada, l'anada al cementiri i la rebuda dels fallaires amb els obsequis rituals.

2. Característiques actuals, elements i implantació de la festa

La festa és el 23 i el 24 de juny, malgrat que se celebren actes el cap de setmana anterior i al cap de setmana posterior. El cicle de la festa comença un mes i mig abans, a començament de maig, quan els fallaires van fins als boscos als del Fornet i de Socampo, per tallar la dotzena d'exemplars de pi negre que serviran per fer les falles i preparar-les. Després les puguen fins als prats de Lapre on es planten i es deixen assecat fins la nit de Sant Joan. Aquell mateix dia, a la plaça d'Isil es planta la falla gran, un tronc de 8 a 10 metres, ataconat de falques.

El dia 23, cap a les 7 del vespre, els fallaires marxen cap a Lapre on recullen les falles i les porten fins al cim del Faro, un greny rocós sobre mateix d'Isil, mil metres més amunt de desnivell. Allà encenen una foguera mentre esperen que es faci fosc, menjant i preparant-se pel descens.

Quan es fa fosc a baix a Isil, encenen la Falla gran, el senyal perquè els fallaires encenguin les falles a la foguera. Quan s'inicia el descens és fosc també a dalt del Faro. El descens dura una hora pels replecs del terreny, seguint un itinerari que coneix el capdavanter. Des d'Isil es veu una serp de punts de foc com va baixant. Les falles més grosses, 8 o 10 s'estimben pel dret espeternegant, seguides d'uns fallaires que les tornen a estimbar cada vegada que s'encallen.

Quan s'arriba als prats de tocar del poble, les fadrines els obsequien amb un got de vi bo, un tros de coca i un pomet de flors, els tres obsequis rituals. Amb l'arribada es fa el toc d'oració des de la campana de l'església. La comitiva es desvien fins al cementiri on amb la falla encesa fan un senyal a la porta i després desfan el camí i travessen el pont per voltar pel poble, acabant a la plaça i llençant la falla al peu de la falla gran, de tal manera que es fa un imponent foguera.

Després es ballen les danses tradicionals a l'entorn de la foguera i la festa continua fins a punta de dia amb un ball d'orquestra.

La festa és organitzada per l'Associació de fallaires d'Isil, una entitat formada per tots els habitants de la localitat, però també per un cert nombre de forasters que hi tenen casa de segona residència. També en formen part gent d'altres poblacions de les Valls d'Àneu i forasters habituals a la festa des de fa anys, això fa que l'associació compti amb més socis que habitants hi ha a la localitat.

Actualment Isil pot rebre fins a 4000 visitants si la festa s'escau en cap de setmana i sobre la meitat si s'escau entre setmana, en qualsevol cas un volum molt important si considerem les possibilitats del poble. Malgrat que no són les úniques falles que es fan als Pirineus, la dificultat del descens, la ritualització i la feina de difusió les fan excepcionals.

Les falles

La tipologia de falles d'Isil les fa diferents de les d'altres poblacions. Les d'Isil són d'un metre i mig aproximadament, de tronc de pi negre. Els pins són tallats als boscos als del Fonet i de Socampo, més enllà d'Alós d'Isil i se'n tallen una dotzena, dels quals en surten la cinquantena llarga de falles. Un cop tallades les falles, es pelen d'escorça i de nusos deixant-les llises, després es fa una esberla en forma de creu al costat més prim de la falla d'uns quaranta centímetres aproximadament i s'hi introdueixen tascons que mantenen la fusta oberta. Cada falla que es baixa pot oscil·lar entre els 10 quilos les més primes i fins a més de la trentena les més gruixudes.

Un cop preparades totes les falles es pugen fins als prats de Lapre, on es planten dretes, aguantades entre ells en grups de 10 o 12. Allí s'hi estan fins que seran recollides pels fallaires la nit de Sant Joan. Durant aquest més i escaig a sol i serena, fa que les parts esberlades s'assequin una mica, mentre que la resta del tronc compacte manté la humitat, això fa que en el descens es mantingui el foc de la falla encès i per altra banda, no consumeixi la falla abans d'hora.

Les danses

Específicament de les danses se'n parla en genèric en l'article del diari "La Veu de Catalunya", de 10 de juliol de 1902 i en concret del Ball Pla que s'explica es ballava els tres dies i el 24 al matí i el 25 a la tarda, de manera solemne. No està clara la data en què es van perdre, sembla que poc o molt encara van existir a la postguerra, si bé pel testimoni d'en Pere Català Roca en la seva visita l'any 1957, sabem que es conservava alguna dansa. Recuperades les músiques l'any 1978 i les danses el 1993, la Nit de Sant Joan, es ballen quan els fallaires han deixat les falles a la foguera.

Els músics enceten amb la Marxa dels fallaires, ballada per parelles, només pels que han baixat falles des del Faro. Segueix el Ball de Bastons com l'anomenen a Isil, és la melodia de L'Hereu Riera, ballada sobre els bastons creuats a terra. Després és el Ball Pla, encapçalat pels capdansers, que marquen la pauta i la segueix tot el poble, la dansa és oberta a tothom, els balladors coregen la canço. La darrera és la Bolangera, també cantada, que la comencen ballant les dones, convidant a ballar als homes a mesura que ho indica la lletra de la canço, primer als locals, després als de la vall i finalment als forasters.

Barcelona, 4 de març de 2010